

Kıbrıs'ta Türk Milliyetçiliği Düşüncesinin Düşünsel Zemini ve Ahmet Raik Çağlar

In Cyprus Ahmet Raik Chaglar and the Philosophical Basis of Turkish Nationalism

Nazım BERATLI¹

¹Kıbrıs İlim Üniversitesi, Kuzey Kıbrıs

ORCID: N.B. 0000-0002-4064-6055

ÖZ

Kıbrıs'ta Türk milliyetçiliği, Kıbrıs Sorunu ile birlikte duyulur olmasına karşın, hem tarihi ve hem de düşünsel ön hazırlık felsefi alt yapısı bakımından adadaki milliyetçi çatışmadan çok daha eski olup, kökü çok daha derindedir. Gerek aydınlar arasında gerekse sıradan halk nezdinde milliyetçi düşüncenin tarihi, imparatorluk günlerinde başlamıştır. İngiliz döneminin başlarında, sömürge yönetiminin de adaya taşıdığı rasyonalist felsefe ve karşıt unsurun kıskırtması ve örnek alınmasıyla, denilebilir ki Kıbrıs, Kazan, Kırım ve Bakü gibi 1912 öncesi milliyetçilik merkezlerinden biridir. 1903'te Mısır'da yayınlanan Türk dergisinde, Kıbrıs'tan giden makaleler de yayınlanabiliyordu. Bunun yanında Tiflis'te yayınlanan "Hayat" ve Bakü'de yayınlanan "Füyuzat" dergilerinin de Kıbrıslı Türk bir yazarı bulunmaktadır: Ahmet Raik Efendi.

Ada'nın ilk siyasi partisi, İttihat ve Terakki Fırkası'dır. Kıbrıs'ın ilk kuşak siyasi önderleri, İttihat Terakki mensuplarıdır. İkinci kuşak liderliğin en önemli ismi Rauf Denktaş'ın ortaokul yıllarında yaz tatillerinde çalıştığı Doğru Yol gazetesinde "Yolumuz Kırımlı İsmail'in yoludur." diyen bir başyazı yayımlandığı bugün unutulmuştur.

Kıbrıslı Türk aydınlar ile Türk milliyetçiliği düşüncesinin öncüleri arasında bire bir karşılıklı mektuplaşmaların önemi gözlerden kaçmaktadır. İshak Sükûti, Dr. Bahattin Şakir, Dr. Nazım gibi İttihatçı önderler ile kişisel olarak yazışan birçok Kıbrıslının yanında, yukarıda adı geçen Ahmet Raik Efendi'nin doğrudan Ali Bey Hüseyinzade'ye yazdığı mektuplar, Hüseyinzade'nin ölümünden sonra arşivinde ortaya çıkmış ve yayınlanmıştır. Mektuplaşan taraflar, Füyuzat dergisinde yayınlanacak yazıların konuları hakkında fikir alışverişinde bulunmaktadır. Söz konusu yazışmalardan, gelişmekte olan Türk milliyetçilik düşüncesine biat etmekten öte nasıl bir düşünsel katkıda bulunulduğu anlaşılmaktadır ancak pek çalışılmamış bir konu olarak el atılmayı beklemektedir. Bildirimiz, ulaşılabilen kaynaklar ışığında bu konuyu akademik dikkatlere sunmaya çalışmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kıbrıs, milliyetçilik, Türk milliyetçiliği, Ahmet Raik Efendi, Füyuzat, Ali Bey Hüseyinzade

Başvuru/Submitted: 20.05.2021 **Kabul/Accepted:** 25.08.2021

Sorumlu yazar/Corresponding author: Nazım BERATLI (Doç. Dr.), Kıbrıs İlim Üniversitesi, Kuzey Kıbrıs.

E-posta: beratli@yahoo.com

Atıf/Citation: Beratlı, N. (2022). Kıbrıs'ta Türk milliyetçiliği düşüncesinin düşünsel zemini ve Ahmet Raik Çağlar. Korkmaz, F. (Ed.), *9. Milletlerarası Türkoloji Kongresi Bildiriler Kitabı* içinde (s. 241-252). <https://doi.org/10.26650/PB/AA10AA14.2023.001.019>

ABSTRACT

Popular political discussions describe the Turkish Nationalism in Cyprus either as a response to Greek Nationalism or a provocation created by British colonialists in order to divide the anti-colonialist struggle on the island. However, no common anti-colonialist struggle has ever existed on the island. In the first days of the British administration, two different nationalisms rose up that were based on two different identities. Greek Nationalism is not the subject of this article; instead the article is an attempt to discuss the birth of Turkish Nationalism in Cyprus as an effect not from Istanbul but from Kazan, Crimea and Baku. Regarding the philosophical field of the idea, Ahmet Raik Chaglar of Nicosia was one of the writers in the journal *Turk* that was published in Cairo in 1903. The journal was described as a manifest of Turkish nationalism. This same writer also corresponded with Huseyinzade Ali of Baku, Yusuf Akchura of Kazan and İsmail Gaspirali of Crimea, the very famous pioneers of Turkish nationalism. Alongside this, Ahmet Raik Chaglar was also one of the writers in *Fuyuzat*, another nationalist journal published in Baku. Turkish nationalism in Cyprus had clearly risen up in people's minds at the beginning of the idea. In conclusion, the Young Turks' political party "İttihat ve Terakki" had been organized in Cyprus since 1906 by the same crew that had started the first political movement on the island.

Keywords: Cyprus, nationalism, Turkish nationalism, *Fuyuzat*, Ali Bey Huseyinzade, *İttihat ve Terakki*, Young Turks, Ahmet Raik Chaglar of Nicosia

Giriş

Kıbrıs ve dolayısıyla Kıbrıs Türkleri, genel Türk kamuoyunda 1974 sonrası bilinir hale gelmiştir. Bunun sonucu Kıbrıs hakkındaki bilgiler, çoğu zaman yetersizdir. Bunların başında da Kıbrıs'ta Türk milliyetçiliği konusu gelir. Bu düşüncenin Kıbrıs'a 1974 sonrasında geldiğini sananlardan tutun da İngiliz emperyalizminin adayı bölmek için "uydurduğu" bir provokasyon olduğuna kadar, çeşitli ham hayal ve iddia, pervasızca dile getirilmektedir. Oysa Kıbrıs'ta Türk milliyetçiliği düşüncesi, maddi alt yapısını da bilerek ve koruyarak, neredeyse Osmanlı zamanına dek uzanan, genel Türk milliyetçiliği düşüncesinin oluşmasına da benzerlerinden çok daha fazla katkı sağlamış bir düşüncedir. Ne yazık ki konu incelenmiş ve yeterince duyurulmuş değildir.

Tartışma

Bu düşüncenin adaya gelişi, İstanbul'dan çok Kırım, Kazan ve Azerbaycan kaynaklıdır.

8 Eylül 1919 tarihinde yayınlanmaya başlamış Doğru Yol gazetesinin ilk sayısındaki başyazıda, gazetenin "Kırimlı İsmail'in yolu"nu izleyeceği ilan edilir. Remzi Okan'ın 11 Haziran 1938 tarihli Söz gazetesinde yazdığına göre bu metnin yazarı Fadıl Niyazi Korkut'tur. (Harid Fedai'den nakl. A. An, 2002, s. 363) İsmail Gaspıralı'dan bahsedildiği açıktır. Lefkoşa ile Gaspıra arasında o çağda nasıl bir ilişki kurulduğunu anlatmayı şimdilik öteleyerek bu düşüncenin hangi maddi zemin üzerinde oturmakta olduğunu anlatmak gerekiyor.

Kıbrıs gazetesinin 1893 koleksiyonu, "liberalizm, zenginleşme, dayanışma, Türklerin de müteşebbis olması ve pozitivist eğitim" çağrıları ile doldurulmuştu. (Yetkin, 2002, s. 519) Örneğin, 24 Nisan 1893 günkü gazetede yer alan bir makalede, "adada bir Müslüman tüccar sınıfı" yaratılması gerektiği tespit edilmektedir. (Yetkin. Age) Daha 1893'te Kıbrıslı ulusçu orta sınıf aydınlar, ulusçuluğun maddi zemini de biliyorlardı.

1894'te de devam eden bu eğilim sonucunda gazetede "muhabbet-i vatan", "vatan-ı mukaddes", "teşebbüs-i şahsi", "maarifin önemi" gibi kavramlar işlenen başlıca konular idi. Bunlardan "maarif" hariç hepsi, Fransız İhtilali'nin sloganlarıdır. "Maarif" ise İsmail Gaspıralı'dan mülhem olsa gerek! Bütün bir 19. yüzyıl sonu, Kıbrıs Müslüman basımındaki ana fikirler bunlardır.

1909'da Limasol'a bağlı Siligu Köyü'nün ilkokulunun açılışında köy öğretmeni Hacı Sadık Efendi'nin yukarıdaki çizgideki konuşmasını dinleyenler, köylülerin "yaşasın ittifak, yaşasın ittihat, var olsun adaletle müsavat" diye bağırmasından (Mirat-ı Zaman'dan aktaran Yetkin age) ulusçu düşüncenin Kıbrıs'ta bir orta sınıf aydın fantezisi olmadığı anlaşılmalıdır.

Bu bakımdan Yusuf Akçura 1904'te "Üç Tarz-ı Siyaset"i yayınlarken Kıbrıs'ta zaten o düşünceye on-on beş yıldan beri hazır olan bir aydın kesimi ve ikna edilmiş bir halk kesimi bulunmaktaydı. Neden? Zira onlar, Osmanlı İmparatorluğu'ndan ayrılmakla ellerindeki politik gücün muktedir olmaya yetmeyeceğini, ekonomik güç de elde edilmezse iktidarın devamının mümkün olmadığını, gelişen Rum burjuvazisinin kendilerini yok edeceğini görüp anlama fırsatını elde etmişlerdi! Oysa adada Müslüman burjuvazi de yoktu. "Müslüman tüccar yetiştirme"

çağrılarının altında yatan da budur. Osmanlı münevverânî, imparatorluktan ayrılıp korunmasız kalınca yok olmamak için Kıbrıs'ı ele geçiren emperyal güç ve komşu Rumlar ile dünyayı anlamak ve dünyaya uyarlanmak ihtiyacı duymuştu. Bu erken ulusçuluğun sebebi bu olsa gerek.

Ahmet Raik Çağlar

İngiliz dönemi başlarında “Kıbrıs Müslümanları” üçe ayrılmış durumdaydı: a) İngiliz yönetimi ile bir biçimde uyum sağlamış evkafçılar, b) Padişaha bağlı kaldıkları iddiasındaki ulema, c) İstanbul'daki gibi önceleri Genç Osmanlılar, sonradan Jön Türkler. (Beratlı, 2020, s. 61)

Bu üçüncü grup, başlangıçta azınlıktır ve siyasi anlamda çok etkili değildir. Fakat düşünsel anlamda hiç de güçsüz değildir. Bunlar arasında en dikkati çekenler ise ulemadan bir aile olan Müsevvid Niyazi Efendi'nin dini eğitimle yetişmiş üç oğlunu saymak mümkündür: Müsevvizade Cemal Efendi, Fadıl Niyazi Korkut ve Ahmet Raik Efendi. Üçü de sonradan hukuk eğitimi almıştır. Özellikle Fadıl Niyazi Korkut, uzun yıllar Kıbrıs Türk siyasetinde önemli rol oynamıştır. Fadıl Bey, kendi anılarında kardeşi Ahmet Raik'i şöyle anlatıyor:

“Kardeşim Raik, Mısır'da çıkan Türk gazetesine bir yazı göndermiş ve İslâm dininde bazı yenilikler yapılması fikrini ileri sürmüştü.” (Korkut, 2000, s. 59). Korkut'un sözünü ettiği, Türk gazetesinin 05 Mayıs 1904 tarihli 27. sayısında yayımlanan “Hangi Yoldayız? Hâl-i Hâzırdaki İslâmiyyet” adlı yazıdır (Muradov, 2011, s. 167).

O dönemde Kıbrıs'taki aydın çevre, önemli batılı düşünürleri Türkçeye çevirmeye başlar. Lefkoşalı Ahmet Raik Efendi, Mısır'daki Türk (1903) dergisi ile yetinmez, Hüseyinzade Ali Bey'e yolladığı 8 Ekim 1906 tarihli kartpostalda Hayat'ta yayımlanmak üzere başka bir müsahebe-i edebiye gönderdiğini bildirmektedir. “Müsahebe-i Edebiyye: 3 İmlâmız Hakkında” başlıklı bu yazısı, Füyuzat dergisinin 03 Mart 1907 / 1 Seferü'l-muzaffer 1325 tarihli 11. sayısında yayımlanmıştır. (Ek 1)

Ahmet Raik Bey'in Bakü'de Hüseyinzade Ali Bey'in evrakları arasında bulunan mektupları, Hayat dergisinin ciddi bir okuru olduğunu göstermektedir ama kendisi, önce Tiflis sonra Bakü'de yayınlanan Füyuzat'ın önemli yazarlarından biridir. Azerbaycan Milli İlimler Akademisi Nizami Edebiyat Enstitüsü, Füyuzat Koleksiyonu'nu Latin harfleri ile yayınladığı için (ISBN- 9952-27-036-4) dergiyi takip etmek, bunu göstermeye yeter.

Raik'in Füyuzat dergisinin 01 Kasım 1906 tarihli 1. sayısında “Müsahebe-i Edebiyye: 1 Vuzûh” yazısı yayımlanmıştır. (s. 9-10); İkinci sayıda da “Müsahebe-i Edebiyye: 2 Vuzûh” yazısını görmekteyiz. (s. 28-30) Derginin 6. Şubat 1907 tarihli 9. Sayısında, Ahmet Raik Efendi'nin Lord Byron'dan çevirdiği “Temaşa-yı Tabiat – Deniz Neşidesi” adlı yazıyı okumaktayız. (Sayfa 136-138) Yukarıda da sözünü ettiğimiz gibi, derginin 3 Mart 1907 tarihli 11. sayısında da “Müsahebe-i Edebiyye: 3 İmlâmız Hakkında” başlıklı yazısına rastlamaktayız. (174- 176)

İngiliz ediplerinden tercümelerini sürdüren Raik, Herbert Spencer'den çevirdiği “Terbiye ve Ahval-i İctimaiyye” adlı yazıyı da Kıbrıs Cemiyet-i İlmiyyesi huzurunda okuduktan sonra Füyuzat'ın 12 Yanvar (Ocak) 1907 tarihli sayısında yayımlatmıştır. (Sayı 7. s. 109-110) “Vatan-cüdâ” adlı mensur şiiri, Füyuzat dergisinin 07 Aprel (Nisan) 1907 / 6 Teşrin-i evvel 1325 tarihli 14. sayısında yayımlanmıştır. (Sayfa 216)

Çok iyi derecede İngilizce bilen Raik, 23 Nisan 1906'da Thomas Carlyle'den çevirdiği "İnkılab Meydanı – Fransız İnkılabı" tercümesi, Kıbrıs Cemiyet-i İlmiyesi huzurunda okunduktan sonra Kahire'de çıkan İctihad Mecmuası'nın 12. sayısında yayımlanmış, (Fdai 2006: 4) 20 Haziran 1906'da "Hekim Ömer Hayyam" adlı araştırmasını yazıp tamamlamış, sonra Kıbrıs Cemiyet-i İlmiyesi'nde bu konuda bir konferans vermiştir.

Edibin ilk ve tek kitabı 1926'da Lefkoşa Birlik Matbaası'nda bastırıldığı ve eski yazılarından birçoğunun yer aldığı "Eski Şeyler" kitabıdır. Harid Fedai'nin 2006 yılında yeni harflere transkripsiyonunu yaparak yayınladığı kitapta, yukarıdaki yazıların hemen hepsine ulaşmak mümkündür.

Ahmet Raik, Dr. Abdullah Cevdet ile de mektuplaşmaktadır. Abdullah Cevdet'in yazdıklarından şahsen tanıştıkları, Ahmet Raik'in tercümelerinin Paris'ten takip edildiği anlaşılmaktadır. Abdullah Cevdet, Paris'ten seslenerek "Siz tercüme edin, biz bastırırız." demektedir (Pekdoğan, 2015, s. 154).

1897'de Kırathane-i Osmanî mensubu Şevket Sami Bey'in Mizan gazetesi ile mektuplaştığını öğrenmekteyiz (Pekdoğan, 2015, s. 135). Tüccar Şevket Nami Bey'in de Dr. İshak Sükuti ile mektuplaştığı biliniyor (A.An, 2002, s. 216). Öte yandan Kıbrıs'ta yayınlanan Akbaba dergisinde de Dr. Abdullah Cevdet'ten "Voltaire, Shekspeare ayarında bir deha" diye bahseden bir makale yayınlanmaktadır (Pekdoğan, 2015, s. 151). 1913'te Sunuhat gazetesinde Poli İttihat ve Terakki Cemiyeti şubesinin, Talât Paşa'yı savunan bir bildirisine rastlıyoruz (Pekdoğan, 2015, s. 161).

İttihat Terakki Örgütü

Kıbrıs'taki Türk ulusçuluğu akımı sadece mektuplaşma ve düşünsel katkıda bulunma gayreti ile sınırlı değildi. Belki de İstanbul'dan Avrupa'ya kaçarken adanın bir nevi istasyon olarak kullanılmış olmasından dolayı Genç Türkler ile örgütsel ilişki de ta başından beri devam etmekteydi. Örneğin 4 Şubat 1902'de Paris'te yapılan İttihat Terakki Kongresi'nde bir Kıbrıs Delegasyonu bulunduğunu bilmekteyiz. (Pekdoğan, 2015, s. 152)

6 Mayıs 1906 tarihinde Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti Kıbrıs Şubesi adına yazan Edhem Safi'ye bizzat Dr. Bahaeddin Şakir tarafından 11 Haziran 1906 tarihinde verilen cevap sayesinde daha 1906'da partinin bir Kıbrıs şubesinin bulunduğunu görüyoruz (Pekdoğan, 2015, s. 156-157).

31 Ekim 1906'da Dr. Bahaeddin Şakir ve Dr. Nazım, Kıbrıs'tan Ethem Safi'ye bazı isimler önererek parti merkezinin Lârnakaya taşınmasının sorunları aşmakta daha faydalı olacağını tavsiye etmektedir. Edhem Safi ise karşılık vererek merkez şubenin Lefkoşa'da kurulması gerektiğini, sonradan bir de Lârnaka şubesinin açılabileceğini savunmuş ve genel merkez de kendisini onaylamıştır (Pekdoğan, 2015, s. 157).

Kuşçubaşı Eşref, Phillip Stodart'a 1906'da Mekke'de Surre Alayı'na saldırdıktan sonra kendisini teşkilatın Kıbrıs'taki bir hücresinin sakladığını anlatmıştır (Stoddart. 2003, s. 137). Eşref'in alternatif biyografisini yazan Polat Safi de aynı olayı Eşref'in ağzından aktarmaktadır (Safi, 2020, s. 86).

1907 ve 1908’de sürdürülen yazışmalarda merkezde Kıbrıs Şubesi Dr. Bahaeddin Şakir ve Dr. Nazım ile muhatap olmuştur (Pekdoğan, 2015, s. 157).

Hasan İzzettin Dinamo kaynak göstermeden Ekim 1911’de Trablusgarb’a giden Teşkilat-ı Mahsusa’nın Fedai-i Zabitan grubundan, Mısır üzerinden Libya’ya ulaşan Enver Paşa ve Mustafa Kemal Bey önderliğindeki kolun da İskenderiye’den önce adaya uğradığını ileri sürmektedir (Dinamo, 2018, s. 444).

1912’de adada İttihat ve Terakki Kulüpleri olduğunu bilmekteyiz. İmparatorluğun diğer yörelerinde de parti lokallerinin adının İttihat Kulübü olduğunu anımsatalım. Bunlardan Lefkoşa’daki “Kardeş Ocağı” adını alarak varlığını günümüze kadar sürdürmüştür (Korkut, 2000, s. 36). Nitekim 1918’de Cingizzade Con Rifat’ın İstanbul Hukuk’a devam ederken İttihat ve Terakki’nin mahalli örgütlerinden yardım gördüğü kızı tarafından anlatılmaktadır (Fedai, 1986, s. 230). 1919’da İstanbul’a ulaşan Fadil N. Korkut da anılarında, doğrudan Esat Işık Paşa’nın yardımları ile hukuka devam edebildiğini anlatıyor (Korkut, 2000, s. 42).

Aynı yıllarda adada bulunan İngiliz valinin Londra’ya gönderdiği bir raporda “Türkler arasında her yerde olduğu gibi iki grup vardır: İttihatçılar ve İtilafçılar. İkinciler daha güçlü olup ben de onları desteklemekteyim.” (A.An, 1997, s. 245) demektedir.

Fadıl Niyazi Korkut, anılarında paralel İttihatçı örgütlenmeyi de anlatıyor:

“İstanbul’da Türk Ocağı açıldığı sırada, İstanbul’da Darülfünun’u Tıbbiye Fakültesi’nde öğrenci olan Doktor Pertev Efendi merhum, Doktor Şevki ve Doktor Küfi de Türk Ocağı’na girmişler ve Türk gençlik ülküsüne bağlanmışlardı. 1913 yaz tatilinde Kıbrıs’a geldiklerinde Türk Ocağı’nın Kıbrıs’ta bir şubesinin açılması fikrini ortaya attılar ve İstanbul Ocağı ile muhabere edildikten sonra Kıbrıs şubesi açılmış ilk sekreterliğe kardeşim Cemal seçilmişti. (Müsevvitzade Osman Cemal Efendi!) Bir müddet sonra kardeşim çekildiği için onun yerine ben seçildim ve Birinci Cihan Harbi’ne kadar bu görevde devam eyledim.” (Korkut, 2000, s. 63).

İttihat ve Terakki Fırkası’nın Kıbrıs’ta en azından 1906’dan itibaren örgütlü bir yapıyı temsil ettiği açıktır. 1910’da aşağıda fotoğrafını paylaştığımız yönetim kurulu dolayısıyla İttihatçıların Baf’ta örgütlü olduklarını görüyoruz. (261)

Daha sonraki yıllarda İngiliz Hükümeti Türkiye dışındaki Pan-Türkist hareketleri incelerken adadan Söz gazetesinin yayınlarını örnek gösteren raporlar alır. (A.An. 1997: 245)

Öte Yandan

Zamanın İngiliz valisinin “Türkler arasında her yerde olduğu gibi iki grup vardır: İttihatçılar ve İtilafçılar. İkinciler daha güçlü olup ben de onları desteklemekteyim.” (Keser, 2015, s. 261) demesinden, elbette ki bir de karşıt düşünce olduğunu ve hiç de zayıf olmadığını söylemek, mümkündür. Üstelik bunların merkezi de Kıbrıs değil, İstanbul idi.

İttihatçıların devirdikleri sadrazamın Kıbrıslı Kamil Paşa olduğu unutulmamalıdır. Kıbrıs’ın Piroi Köyü’nde dünyaya gelen, memuriyete adada başlayarak yükselen Kamil Paşa, II. Meşrutiyet’in ilanından sonra Aralık 1908’de tekrardan sadrazamlığa atanır. Kendisinin Şubat 1909’dan itibaren İttihat ve Terakki’nin gücünü sınırlamak üzere tedbirler almaya giriştiği biliniyor (Kabacalı, 1993, s. 98). Aynı dönemde bir başka Kıbrıslı olan Derviş Vahdeti’nin Volkan gazetesini çıkararak İttihat ve Terakki karşıtı görüşler yayınlamaya başladığı da tarihsel bir gerçektir. Aslında o güne kadar şeriata ilişkin görüşler ile tanınmamasına rağmen (Ateşin, 1996, s. 125) İttihad-ı Muhammedi Cemiyeti diye bir örgüt kurup padişahı da para yardımı almıştır (Kabacalı, 1993, s. 100). Sonradan 31 Mart Vakası’nın baş kışkırtıcısı olarak gösterilip idam edilmiştir. Arkasında Kamil Paşa’nın olması güçlü bir olasılıktır. Seda-yı Millet gazetesi yazarlarından Ahmet Samim’in siyasi bir cinayete kurban gitmesinin ardından İştirak gazetesinin 13 Haziran 1901 günkü sayısında İttihat’ı suçlayan bir bildiri yayınlanır. Refik Halid, bunu örgütleyenlerin başta kendisi olmak üzere Halid Göksu, Kıbrıslı Celal Sofuzade ve Kıbrıslı Şevket’in oluşturduğu bir komite olduğunu ve bildiriye de Kıbrıslı Şevket’in kaleme aldığını

yazar (Karay, 1996, s. 55-60). Sonunda tutuklanan Şevket'i araya giren Mahmut Şevket Paşa kurtarır. Şevket ve aşağıda adı geçen Tefvik Bey, eski sadrazamlardan Kıbrıslı Mehmet Emin Paşa'nın oğlu iken; Sofuzade Celal de Meclis-i Mebusan'daki Kıbrıs mebusu Mehmet Sofuzade Efendi'nin oğludur.

Bab-1 Ali Baskını esnasında İttihatçıların vurduğu üç kişiden biri de Sadaret Yaveri Kıbrıslı Tefvik Bey'dir (Karay, 1996, s. 100). Dersaadet'te bulunan Kıbrıslıların İttihatçılara şiddetle karşı olmalarının altında yatan nedenin hemşerileri Kamil Paşa olması muhtemeldir. Ama ileriki yıllarda Kıbrıs'ta sömürgeciler, Rumlar ve iş birlikçiler ile mücadele edenler arasında da madı Dr. Esad Bey'i de görmekteyiz (Gazioğlu, 1996, s. 158). Fadıl Niyazi Korkut, İstanbul'a gittiğinde kendisini parti ile doğrudan ilişkiye sokanın da Dr. Esad Bey olduğunu yazmaktadır (Korkut, 2000, s. 42).

O Esnada Kıbrıs'ta

Daha 4 Eylül'de Sömürgeler Bakanlığı'na gönderilen bir yazı'da "Adadaki Jöntürk Partisi'nin Britanya'ya karşı Osmanlı İmparatorluğu ve Almanya'dan yana faaliyet gösterdiği" bildiriliyordu (A.An. 1997, s. 42).

Rauf Denктаş, Cingizzade Con Rifat'ın İkinci Dünya Savaşı esnasında bile Girne Kapısı'nda sokakta Almanya taraftarı propaganda yaptığına tanık olduğunu yazmaktadır (Denктаş, 1999, s. 21).

İngiliz yönetimi "Osmanlı taraftarı" oldukları gerekçesi ile birçok önde gelen Türkü tutuklayıp Girne Kalesi'ne hapseder. Larnaka'dan Hasan, Raşit, Said ve Kamil Kenan; Mağusa'dan Mehmet Naim Bey (Oğlu Şevki Efendi'nin de kale dışına çıkması yasaklanır.); Lefkoşa'dan Karabardak Hasan Efendi; Limasol'dan Osman Osmançık ilk tutuklananlardır. İddiaya göre bu isimler, İttihat ve Terakki Partisi'nin üyeleridir (Fedai, 1986, s. 226).

Önceleri tutuklanmaktan kurtulmuş olan Cingizzade Con Rifat, Dr. Esat, Dr. Behiç ve çevreleri, savaş boyunca halkın moralini yüksek tutmak ve orduya yardım etmek amacıyla Selimiye Camii'nde Cuma günleri konuşmalar yapmaya başlarlar. Söz ve Doğru Yol gazetelerinin yayıncısı Remzi Okan vasıtasıyla Türkiye ile ada arasında bir istihbarat faaliyetinin sürdürüldüğü anlaşılmaktadır (A.An. 1997, s. 53-56). Daha sonraki yıllarda İngiliz Hükümeti, Türkiye dışındaki Pan-Türkist hareketleri incelerken adadan Söz gazetesinin yayınlarını örnek gösteren raporları yukarda anlattık.

Mehmet Remzi Bey, siyasi faaliyetleri sonucu öğretmenlikten ayrılmak zorunda bırakılmış bir aydındır. Anılarında ortaokul çağında yaz tatillerinde Söz gazetesinin matbaasında çalıştığını, Remzi Okan ile babasının çok yakın olduğunu (Denктаş, 1999, s. 32) anlatan ve Remzi Okan ile Cingizzade Con Rifat Efendi'yi şahsen tanıdığı bilinen KKTC Kurucu Cumhurbaşkanı rahmetli Rauf Denктаş, (Denктаş, 1999, s. 37) 5 Nisan 1999 günü yaptığımız bir görüşmede kendisine savaş esnasındaki bağlantının Dr Behiç Bey tarafından adanın kuzey sahillerindeki Akdeniz köyü kıyılarına gelen donanmaya bağlı denizaltılar vasıtasıyla sürdürüldüğünün aktarıldığını belirtmiştir. Birinci Dünya Savaşı esnasında Teşkilat-ı Mahsusa'nın Trablusgarp ile bile denizaltılar vasıtasıyla ilişki kurması dikkate alındığında (Hiçyılmaz, 1990, s. 17) söz konusu iddianın ciddiyeti anlaşılabilir.

1918’de artık Osmanlı İmparatorluğu’nun savaşı kazanamayacağı belli olmuştur. Yine Selimiye Camii’indeki bir Cuma namazı söyleviden sonra Cingizzade Con Rifat, Dr. Esat, Dr. Behiç ve Avukat Fadıl Niyazi Korkut da tutuklanır (Fedai, 1986, s. 228).

Sonuç

Çok uzun yıllar Kıbrıslı Rumların, Kıbrıs Türklerini az nüfuslu, iyi eğitilmemiş, fakir ve önemsiz bir azınlık olarak gördükleri bir sır değildir. Bu yanılgı ile Kıbrıs’ın kaderinin belirlenmesi ile ilgili girişimlerini ne planlarken ne de uygulamaya geçtikten sonra ada Türklerini hesaba katma ihtiyacı duymamışlardır. Karşılıklarına çıkan ciddi direnişten hayrete düştükleri de bilinmektedir (Kızılyürek, s. 2016, s. 53). Bu durumda son yüz elli yıldır dile getirdikleri tezleri değiştirmektense İngiltere’nin yardımı ile adaya yapay bir Türk milliyetçiliği ithal edildiğini ileri sürmeye başlamışlardır.

Bu görüşü dile getirmeye teşne, Kıbrıslı Türk solcu aydınlar da vardır (Dr. A. An, 1997, s. 42). Ne yazık ki bu iddiaları bugün bile işitmek mümkündür.

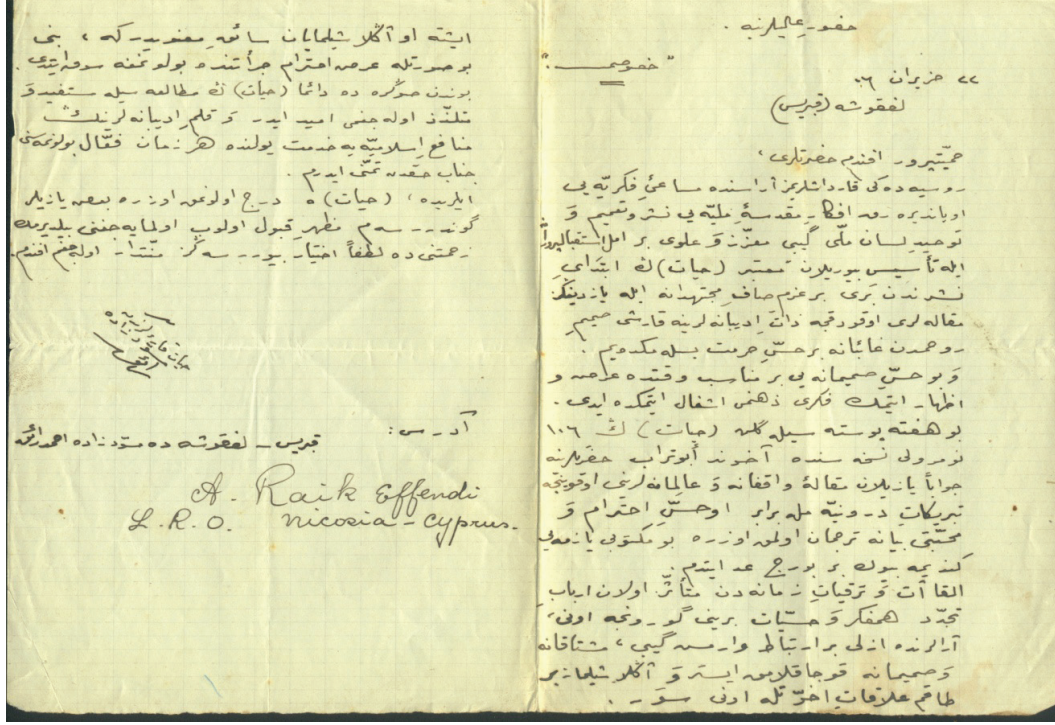
Oysa yukarıda çok kısa bir özeti sunulan ve başlangıcından rahmetli Ruf Denктаş’a kadar fiziksel irtibatı da anlatılmış olan düşünsel faaliyet, Türk ulusçuluğu fikriyatının ne yapay ne de ithal bir ideolojiyi temsil etmediğini göstermektedir.

Bu gerçek anlaşılmalı ya da sindirilmiş olsaydı belki de Kıbrıs sorunu bu kadar uzun sürmezdi.

Kaynakça / References

- An, A. (1997). *Kıbrıs Türk liderliği’nin oluşması*. Lefkoşa: Galeri Kültür Yay.
- _____(2002). *Kıbrıs’ın yetiştirdiği değerler*. Ankara: Akçağ Yay.
- Ateşin, H. M. (1996). *Kıbrıs’ta İslami kimlik davası*. İstanbul: Marifet Yay.
- Berathlı, N. (2020). *Kıbrıslı Türk siyasi tarihi*. İstanbul: Kalkedon Yay.
- Dinamo, H. İ. (2018). *Kutsal isyan 1*. İstanbul: Tekin Yay.
- Fedai, H. (1986). *Kıbrıs’ta masum millet olayı*. İstanbul: KKTC Kültür Bakanlığı Yay.
- Füyuzat dergisi Koleksiyonu*. (2006). Bakü: Azerbaycan Milli Akademisi Nizami Edebiyat Enstitüsü Yay.
- Gazioğlu A. (1996). *ENOSİS çemberinde Türkler*. İstanbul: CYREP Yay.
- Hiçyılmaz, E. (1990). *Teşkilat-ı Mahsusa’dan MİT’e*. İstanbul: Varlık Yay.
- Kabacalı, A. (1993). *Türkiye’de siyasal cinayetler*. İstanbul: Altın Kitaplar.
- Karay, R. H. (1996). *Bir ömür boyunca*. İstanbul: İletişim Yay.
- Keser, U. (2015). Birinci ve ikinci dünya savaşı sürecinde Kıbrıs Türk toplumsal hayatında öne çıkan liderlere kesitsel bir bakış. *LAÜ 2. Uluslararası tarih kongresi’ne sunulan bildiri. Sonuç kitabı*. Lefkoşa: LAÜ Yay.
- Kızılyürek, N. (2016). *Bir hınç ve şiddet tarihi*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yay.
- Korkut, F. N. (2000). *Hatıralar*. (Haz: H. Fedai- M.H. Altan). G. Mağusa: DAÜ Yay.
- Muradov, N. (2011). Kıbrıslı Ahmed Râik Müsevvidzade’nin Ali Bey Hüseyinzade Turan’a yolladığı mektup ve kartpostallar. *Yeni Türk Edebiyatı Dergisi’nin 3*. (Mart, 2011) sayısının 167-198. sayfalarında Azerbaycan-Türkiye İlişkileri Açısından Hüseyinzade Ali Turan ve Ahmed Raik adıyla yayımlanmıştır.
- Pekdoğan, C. (2015). Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti Kıbrıs Şubesi’nin kurulması ve.... *LAÜ 2. Uluslararası Tarih Kongresi’ne Sunulan Bildiri. Sonuç Kitabı*. Lefkoşa: LAÜ Yay.
- Yetkin, S. (2002). Türkçe Kıbrıs basınında milli iktisat-millî burjuvazi yaratma çabaları. *Türkler c 14*. (Ed. Hasan Celal Güzel ve ark.) Ankara: Yeni Türkiye Yay.

EK 1:

Huzur-ı âlilerine

“Hususi”

22 Haziran [19]06

Lefkoşa (Kıbrıs)

[1] Hamiyetperver efendim hazretleri,

Rusya'daki kardaşlarımız arasında mesai-yifikriyyeyi uyandırarak efkâr-ı mukaddese-i milliyeyi neşr ve ta'mim ve tevhid-i lisan-ı millî gibi muazzez ve ulvî bir emel-i istikbal-perverane ile tesis buyurulan muteber Hayat'ın ibtida-yı neşrinden beri bir azm-i saf-ı müctehidâne ile yazdığımız makaleleri okudukça zât-ı edibânelerine karşı samim-i ruhumdan gaibâne bir hiss-i hurmet beslemekteyim.

Ve bu hiss-i samimâneyi bir münasip vakitte arz ve izhar etmek fikri zihnimi işgal etmekte idi. Bu hafta postasıyla gelen Hayat'ın 106 numaralı nüshasında Ahund Abuturab hazretlerine cevaben yazılan makale-i vakıfane ve âlimanelerini¹ okuyunca tebrikât-ı derûniyemle beraber o hiss-i ihtiram ve muhabbeti beyana tercüman olmak üzere bu mektubu yazmayı kendime büyük bir borç addettim.

İlkaât ve terakkiyât-ı zamaneden müteessir olan erbab-ı teceddüd, hemfikir ve hissiyât, birini görünce onu, aralarında ezeli bir irtibat varmış gibi, müştakane ve samimane kucaklamak ister ve anlaşılmaz bir takım alâkat-ı uhuvvetle onu sever.

1 17 May 1906 / 6 Rebiü'l-ahir 1324 tarihli Hayat gazetesinin 106. sayısında (s. 2-3) Alibey Hüseyinzade'nin Ayın. He. imzasıyla yazdığı “Ahund Abu Turab Hazretleri ve İlm-i Ebdân” adlı yazıyı kastetmektedir.- N. Muradov

[2] İşte o anlaşılmayan saik-i manevidir ki beni bu suretle arz-ı ihtiram cüretinde bulunmağa sevk etti. Bundan sonra da daima Hayat'ın mütalaasıyla müstefid ve mütelezziz olacağımı ümit eder ve kalem-i edibanelerinin menafi-i İslamiyeye hizmet yolunda her zaman faal bulunmasını Cenab-ı Hak'tan temenni ederim.

İleride Hayat'a, derç olunmak üzere bazı yazılar gönderirsem mazhar-ı kabul olup olmayacağını bildirmek zahmetini de lütfen ihtiyar buyurursanız, minnettar olacağım, efendim.

Hayat karilerinden Müsevvidzade

[Ahmed Râik'in imzası]

Adres:

Kıbrıs – Lefkoşa'da Müsevvidzade Ahmed Râik [Arap harfli]

A. Raik Effendi, L. R. O. Nicosia-Cyprus [Latin alfabesiyle]

